

INKLYUZIV TA'LIMDA IJTIMOY HIMOYAGA MUHTOJ BOLALARNI O'QUV-TARBIYA JARAYONIGA MOSLASHTIRISH METODLARI.

Djurayeva Sohiba

JDPU Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi

Mamirova Gulsanam

Maktabgacha va boshlang'ich ta'limda xorijiy til yo'nalishi 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14185193>

Anotatsiya

Inklyuziv ta'lim - bu farqlash xususiyatlaridan qat'iy nazar, barcha shaxslarning ehtiyojlarini teng ravishda qondirish va anglashga qaratilgan o'quv modelidir. Ushbu maqolada Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalarni Inklyuziv ta'limda o'quv-tarbiya jarayoniga moslashtirish usullariga oid ko'rsatmalar berilgan.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar, o'quv-tarbiya, metodlari.

Imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim - tarbiyasi masalasi bugungi kunda eng dolzarb masalasidir. Barcha bolalar qobiliyati va imkoniyatida qat'iy nazar davlat tomonidan sifatli ta'lim taqdim etilishi kerak. Maxsus ta'lim tizimi imkoniyati cheklangan bolalar uchun mo'ljallangan bo'lib, ushbu ta'lim tizimi yopiq xarakterda differensial shaklda o'qitilishi sababli bola maktabni tugatgach ijtimoiy jamiyatga moslashib ketishi qiyinlashmoqda. Shuningdek, ularning o'z oilasidan uzoqda bo'lishiga majbur qiladi, shu sababli bolalar boqimandalikka o'rganib qoladilar, o'z - o'ziga xizmat qilishda bir qator qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bundan tashqari juda ko'plab maxsus ehtiyojli bolalar ta'limdan chetda qolib ketmoqda. Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar uchun tashkil qilingan maxsus ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayoni maxsus korreksion ta'lim talablari ya'ni o'quv reja, korreksion dastur va darsliklar asosida amalga oshiriladi. O'quv va tarbiya jarayonida har bir bolaning individual xususiyatlari, qobiliyati hamda imkoniyati e'tiborga olinishi kerak. Nuqson turi bo'yicha tashkil etilgan o'quv muassasalarida mutaxassis defektologlar (logoped, tiflopedagog, surdopedagog, oligofrenopedagog) ta'lim-tarbiya jarayonini olib borishadi. Ta'limning maqsad va vazifasidan kelib chiqqan holda rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarga nuqsonni bartaraf etishga mo'ljallangan korreksion mashg'ulotlar o'tkaziladi. Maxsus ta'limning asosiy vazifasi rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni korreksion-rivojlantiruvchi uslubda o'qitish va tarbiyalashdir. Maxsus maktabgacha ta'lim tashkilotlari, maktablar, maktab-internatlarning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, kamchiliklarini to'g'irlash, ta'lim-tarbiya berish, kasbga yo'naltirish orqali ularni ijtimoiy hayotga moslashtirish uchun

davlatimiz tomonidan keng imkoniyatlar yaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'lim dasturlari yetarli darajada rivojlanmagan, mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalari dasturlarida o'qituvchilarning inklyuziv ta'lim bo'yicha maxsus tayyorgarligini ta'minlash lozimligi qayd etilgan. Ushbu toifadagi bolalarning ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish, maxsus ta'lim jarayoniga yangi innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalarni olib kirish, maxsus ehtiyojli bolalarning ta'limini to'g'ri tashkil etish ijtimoiy jamiyatga moslashtirishning asosiy maqsadidir. Ta'lim mazmunini takomillashtirish hamda samaradorligini oshirish maqsadida davlat ta'lim standartlari asosida maxsus darsliklarning yangi avlodini yaratish, korreksion mashg'ulotlarga yangi pedagogik texnologiyalarni tadbiq qilish, kadrlar salohiyatini oshirish masalalari amalga oshirilmoqda. Hozirgi kunda Respublikamizda alohida yordamga muhtoj bolalarning rivojlanish darajasi, imkoniyati, nuqson xususiyatlari va qobiliyatlariga ko'ra maxsus yoki umumta'lim tizimida ta'lim olishini amalga oshirish maqsadida inklyuziv ta'lim siyosati ya'ni Umumta'lim muassasalarida nogiron bolalarni tarbiyalash uchun zarur sharoitlarni bosqichma-bosqich yaratish orqali imkoniyati cheklangan har bir bolani inklyuziv ta'lim olish huquqini amalga oshirish mexanizmi yo'lma qo'yilmoqda. Inklyuziv ta'lim qonunda mustahkamlangan ijtimoiy tenglik, umumbashariy hamjihatlik asosida har bir insonning munosib hayot kechirishini ta'minlash uchun ojizlarga yordam berishga, adolat tamoyilidan kelib chiqqan holda ne'matlar taqsimlanishiga ta'sir ko'rsatishni nazarda tutadi.

Inklyuziv ta'limda metodik yordam turi, turli xil shakllarda bo'lib, ular o'z ichiga quyidagilarni qamrab oladi:

- imkoniyati cheklangan bolalarni o'qitish uchun inklyuziv ta'lim tizimini tashkil etish, umumta'lim muassasalarini maxsus moslamalar (ko'tarish qurilmasi, pandus, tutqich, boshqalar), shuningdek tegishli kadrlar (pedagog-defektolog, bolalarni ruhiy-pedagogik kuzatish bo'yicha mutaxassislar) bilan ta'minlash;

- sinf o'qituvchisiga maslahat va yordam berish;

- maxsus o'qitish qo'llanmalari va yordamchi materiallar bilan ta'minlash;

- ota-onalar, ko'ngillilar yoki katta o'qituvchilar tomonidan mavjud bo'lgan yordamlarni ta'minlash;

- o'quv reja buyicha dars jadvali, baholash mezonlarini moslashtirish va o'zgarishlar bilan pedagog, ota-onalarni tanishtirish;

-o'qituvchi va tarbiyachilarning bilim, ko'nikma va malakalarini oshirish uchun sharoitlar yaratish;

-barcha uchun teng huquqli ijobiy maktab muhitini tashkil etish va ta'lim jarayonida do'stona munosabatni shakllantirish;

-ijtimoiy, psixologik, pedagogic va tibbiy xizmatlarini kompleks tashkil qilish.

Inklyuziv ta'limda maxsus ehtiyojli bolalarga ta'lim-tarbiya berish, bolaning yoshi nuqson turi va darajasiga qarab turli sinflarga joylashtirish va dars jarayonini bola imkoniyatiga qarab tashkil qilish, ta'limni bola imkoniyatiga moslashtirish talab etiladi. Inklyuziv ta'limni tashkil etish insonparvarlik, umuminsoniy qadriyatlar, bag'rikenglik, oshkoralik tamoyillariga asoslangan holda amalga oshiriladi.

Inklyuziv ta'limning afzallik tomonlari quyidagicha:

-Ko'nikmalarni maksimal darajada rivojlantirishga yordam beradi – alohida ta'lim ehtiyoji bo'lgan bolalarga ta'lim olish uchun moslashuvchan muhitni yaratish. Shaxsning sotsializatsiyasiga yordam beradi – inklyuziv muhitda tengdoshlari bilan muloqot qilishda nogiron bolalar maxsus maktab-internatlarga qaraganda ijtimoiy o'zaro munosabatlarda yaxshi natijalarni ko'rsatadi.

-Nogironlar o'zlarini jamiyatning bir qismi sifatida his qilishadi – nogiron bolalar o'z tengdoshlari orasida do'stlashish va ijtimoiy xulq-atvor modellarini o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

-Ijtimoiy qabul qilish – sog'lom bolalar, nogiron bolalar bilan ishlash, ularni qabul qilishni va ular bilan do'stlashishni o'rganishadi. Mehr muruvvat, bag'rikenglik insonparvarlik ruhi shakllanadi.

-Ta'lim muhitini moslashtirish – muayyan ta'lim muassasasida bolalarning ta'lim ehtiyojlarini qondirish uchun sharoitlar ta'minlanadi.

Maktabda inklyuziv ta'lim va boshlang'ich tayanch korreksion sinflar bolalarning yosh va individual xususiyatlari, aqliy rivojlanishi darajasi, somatik va asab-ruhiy sog'lig'i holatiga muvofiq tashkil etiladi. Inklyuziv ta'limda rivojlanishida turli nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun har qanday kamsitilishni istisno qiladigan, barcha bolalarga teng munosabatda bo'lishni ta'minlaydigan yagona moslashtirilgan ijtimoiy muhitni yaratiladi. Jamoatchilikda bag'rikenglik fazilati, insonlar o'rtasida mehr-muhabbat, o'zaro yordam g'amxo'rlik qilish xislatlari keng shakllanadi, Umumta'lim jarayonida alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning aqliy va ijtimoiy salohiyatlarini rivojlantirish, emotsional-irodaviy sohasi, bilish faoliyatini faollashtirish, ijtimoiy ko'nikma va salohiyatini shakllantirish uchun shart-sharoitlar yaratilmoqda. Alohida ta'lim ehtiyojlari

bo'lgan bolalarni tarbiyalayotgan oilalarga psixologik-pedagogik maslahatlar berish, ta'lim-tarbiya berishda pedagogik texnologiyalar, ta'lim-tarbiya metod va vositalarini qo'llash sohasidan xabardorlik darajasini oshirish ishlari amalga oshirilmoqda.

REFERENCES:

1. <https://lex.uz/docs/-4312785> 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" Farmoni
2. <https://lex.uz/docs/-5044711> 2020 yil 13-oktabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida" Qaror
3. Djurayeva Sokhiba Barat qizi, Norkulova Soraxon Gulmurod qizi Inclusive Education as a Factor for Improving the Quality of Life of Children with Disabilities <https://sciencebox.uz/index.php/ajed/article/view/983/916>
4. R.Sh.Shomaxmudova "Maxsus va inklyuziv ta'lim" Toshkent 2011.

